

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Йорданка Стоянова Пейчева
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“
член на научното жури, съгласно Заповед № РД-16-005/26.01.2026 г.
на Ректора на ШУ

Относно дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

Област на висше образование 1. Педагогически науки **Професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ...**

Докторска програма „Методика на обучението по техника и технологии“

Тема: „Модел за екологизация на учебното съдържание по технологии и предприемачество“

Автор: Ирина Бориславова Славова

Научен ръководител: проф. д.ик.н. Маргарита Кирова Бонева

I. Данни за процедурата

Ирина Бориславова Славова е зачислена в докторантура със заповед № РД-10-062/01.02.2021 г. и е отчислена със заповед № РД-10-112/19.02.2024 г. с право на защита.

Представени са необходимите документи. Процедурата е в съответствие със ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение. Изпълнени са минималните национални изисквания. Няма доказано плагиатство.

II. Данни за автора на дисертационния труд

Ирина Бориславова Славова е родена на 25.06.1993 г. През 2012 г. завършва средно образование.

През 2015 г. придобива образователно-квалификационна степен „бакалавър“, а през 2016 г. - „магистър“ в специалност „Социални дейности“ в ШУ „Епископ Константин Преславски“.

В началото на трудовия си стаж Ирина Славова заема различни работни позиции в сферата на администрацията, от 2015 г. до момента е главен специалист в Шуменския университет. За професионалната ѝ компетентност допринасят квалификациите в областта на техническите умения и компетенции, придобиването на сертификат за ниво А2 по английски език на и участието ѝ в три научно-изследователски проекта на Шуменския университет.

На 1.02.2021 г. Ирина Славова е зачислена като докторант в редовна форма на обучение в ДП „Методика на обучението по техника и технологии“ в професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ..., област на висше образование 1. Педагогически науки към катедра ТОПО и ПУНУП в ШУ „Епископ К. Преславски“, с научен ръководител проф. д.ик.н. Маргарита Бонева.

III. Оценка на дисертационния труд

Актуалност на изследвания проблем

Докторантката разглежда актуален проблем, който се основава на заложените препоръки и стратегии за развитие на образованието от Съвета на Европейския съюз и учебната документация на национално ниво.

Темата за екологизация на учебното съдържание е значима и необходима за педагогическата практика на обучението по Технологии и предприемачество.

Практико-приложния му характер позволява осмисляне и прилагане на придобитите знания, а това е предпоставка за формиране на така необходимата за всеки член на обществото екологична култура.

Характеристика на дисертационния труд

Дисертацията е в обем от 200 страници, структурирана в: увод, 4 глави, анкета, речник на екологичните понятия в обучението по технологии и предприемачество, таблица за допълнителните знания, умения и компетентности в резултат на обучението по Технологии и предприемачество и допълнителни знания, свързани с екологизация на учебното съдържание, заключение и библиография. Авторката посочва 152 източника за изясняване на разглежданата тема.

Основното внимание в дисертационния труд е насочено към състоянието и възможностите за екологизация на учебното съдържание по Технологии и предприемачество в 1. – 7. клас в теоретичен аспект.

Увод

На базата на актуалната нормативна документация се обосновава необходимостта от създаване на педагогически условия за оптимизиране на взаимоотношенията между социална и природна среда чрез интегриране на екологичното образование в общообразователната подготовка на учениците, в това число, в обучението по учебния предмет Технологии и предприемачество.

Формулирани са хипотеза, обект, предмет, цел и задачи на изследването.

В първа глава се аргументира необходимостта от разрешаване на екологичните проблеми чрез овладяване на екологични и етични норми, отношения и ценности, в резултат на което може да се постигне необходимата екологична подготовка и отговорност на всеки при взаимодействие с природата. Отчита се влиянието на проблема в образованието, което налага внедряването на екологични съдържателни аспекти.

Въз основа на направения анализ на документи и трудове на редица български и чуждестранни учени, се изяснява същността и значението на екологизацията на учебното съдържание, при което се осъществява екологично образование и възпитание, формира се екологична култура у подрастващите. Интерактивната образователна среда и активността на учениците се разглеждат като условие за ефективна реализация на учебния процес.

Основните понятия: „екологичен проблем“, „екологично образование“, „екологично възпитание“, „екологична грамотност“, „екологично съзнание“, „екологична култура“ и други, са изяснени в съдържателен аспект, въпреки, че на много места се установява несъответствие между цитирания текст и съответстващия му източник в приложената библиография.

На фона на констатираните проблеми в екологичното образование: фокус върху фактологичния материал за сметка на придобиването на опит и изграждането на умения; свеждане на екологичното образование до опазване на природата (природозащитно образование), недостатъчно внимание на ролята на социалните фактори, влияещи върху екологичния проблем и др., авторката извежда основни насоки за неговото развитие по отношение на цел, приоритети, задачи, принципи, учебно съдържание.

Във втора глава се изясняват понятията „предприемач“ и „предприемачество“, както и свързаната с тях информация за: видове; значение за пазарната икономика, икономически растеж, стандарт на живот; качества на предприемача; социално-икономическа ефективност от иновационното предприемачество у нас и в чужбина, резултати от обучението по предприемачество на национално и европейско ниво.

Представя се същността на ключовата компетентност „инициативност и предприемчивост“ и реализацията ѝ в обучението по технологии и предприемачество в начален и прогимназиален етап според учебните програми. Връзката на предприемачеството с темата на дисертационния труд се основава на акцента върху препоръката на Световния предприемачески мониторинг в България, според която за устойчивото реализиране на предприемачеството е необходимо добавянето на екологични аспекти в подготовката на кадрите.

Трета глава „Учебно съдържание по Технологии и предприемачество и възможности за екологизация“

Позовавайки се на Препоръката на Европейския съвет относно ключовите компетентности за учене през целия живот, редица други документи и проучвания на различни автори, докторантката обосновава необходимостта от изграждане на предприемаческа компетентност у учениците, съобразени със съвременните тенденции в образованието за активно учене. Поставен е акцент на дидактическите условия за формиране на предприемачески умения - иновативни подходи, осигуряване на индивидуален избор на дейности, създаване на подкрепяща и стимулираща среда, работа по проекти и др. В тази връзка се предлагат препоръки за оптимизиране на учебните програми по Технологии и предприемачество и система от изисквания към преподавателя по учебния предмет.

В т. 3. „Обучението по учебния предмет Технологии и предприемачество“ се прави анализ на учебните програми, което свидетелства за компетентността на докторантката по отношение на учебното съдържание, но по-ценно за дисертационния труд би било, ако в анализа по-убедително се акцентира, по-обстойно и многоаспектно се обследва състоянието на проблема за неговата екологизация. Тази информация, по-успешно би послужила като основа, която може да бъде надградена в следващата глава.

Въпреки стремежа на докторантката към изясняване на понятия, чрез които се полагат теоретичните основи на изследването, липсва единна концептуална рамка, създадена чрез синтезиране на тази базова информация, която да послужи за извеждане на основните параметри на процеса на екологизация на учебното съдържание по Технологии и предприемачество. Това рефлектира върху изграждането на цялостна стратегия за постигане на поставената цел на изследването.

Четвърта глава:

На база учебни програми се проследява реализацията на ключовата компетентност „умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт“ в областите на компетентност в начален и прогимназиален етап, което е една от нишите за реализация на екологичен подход в съдържанието на технологичното обучение.

В тази глава са приложени две **анкети**, проведени с учители – едната е за установяване на екологичната грамотност на 59 учители, преподаващи учебния предмет в начален и прогимназиален етап; втората е с 22 учители и няма обозначена цел.

Така конструирани въпроси в анкетите се основават на субективната преценка на учителите за резултатите от собствената им преподавателска дейност, което не може да бъде критерий за установяване на тяхната екологична грамотност. Липсват обективност и надеждност на изследването по отношение на организация и реализация. Статистическата обработка и представяне на получените резултати не отговарят на стандартите за докторска дисертация.

Предложеният от докторантката модел за екологизация на учебното съдържание по Технологии и предприемачество се основава на заложените знания, умения и отношения в Рамковите изисквания на обучението по екологично образование.

Съдържа както заложи в учебните програми параметри за екологизация на технологично обучение, така и някои нови аспекти като: понятието „устойчиво поведение“ и свързаните с него правила; създаване на по-цялостни представи за системната връзка на жива и нежива природа; проучване на влиянието на замърсяването на околната среда върху здравето на хората – за начален етап; за прогимназиален етап: познаване на видове замърсители на въздуха и водата и ефекта им върху здравето на човека; шумът като замърсител и отражението му на човешкото здраве.

Считам, че някои от понятията, предложени за оптимизиране на учебните програми с цел екологизиране на учебното съдържание, не са съобразени със спецификата и приоритетите на технологичното обучение. Например: „абиотични фактори“ за 1. клас; „...замърсяване на въздуха в резултат на изгаряне на дърва“ за 2. кл.; „парников ефект“, „киселинни дъждове“ – за 3. кл.; „наркотици и упойващи вещества“; „газирани напитки, чипс, захарни изделия, хранителни добавки - вреди и агресия“ за 5 кл. и др.

Други понятия са доста конкретизирани и всъщност са част от една по-глобална тема, реално включена в учебните програми. Например, предложеното понятие „ветрогенератори“ за 2 кл., в учебната програма, на ниво „знания, умения и отношения“ е отбелязано: „посочва съоръжения, при които се използва вятърът като алтернативен източник на енергия“, което всъщност има по-широк обхват и отговаря на учебното съдържание в контекста на компетентностите като очаквани резултати от обучението. Вместо понятието „алуминий – свойства и ефекти върху човешкото здраве“ в 4 кл., е по-удачно да се използва „метално фолио и тел“. Подобна е ситуацията и с понятието „живак“ в 5 кл.

Понятия като: „жива“ и „нежива природа“, „животни“, „растения“ приоритетно се усвояват по Родинознание, Човекът и природата, Биология и здравно образование и нямат място като основни в учебните програми по Технологии и предприемачество.

Внедряването на екологични аспекти по отношение на знания, умения и отношения, на ниво учебна програма, се представя в таблица 1. Предложенията са диференцирани за начален и прогимназиален етап, което създава условия за приемственост в съдържателен план.

Отчитайки правилния подход при представяне на препоръките за екологизация на учебните програми по Технологии и предприемачество, препоръчвам тяхното прецизиране.

Приноси на дисертационния труд:

- Аргументира се необходимостта от осъществяване на ефективно екологично образование и възпитание във всички сфери на образованието.
- Изясняват се основни проблеми в екологичното образование и се прави опит за обосновка на необходимостта от екологизиране на учебното съдържание по Технологии и предприемачество.
- Предлага се идея за създаване на авторски модел за екологизация на учебното съдържание по Технологии и предприемачество.

IV. Препоръки и въпроси:

Във връзка с оптимизиране на научния труд **препоръчвам:**

- Да се допълни концепцията за екологизацията на учебното съдържание като се открие приноса на докторантката.
- Да се разработи модел за екологизация с конкретни измерения в учебното съдържание по Технологии и предприемачество.

- Да се предложи методология за внедряване на модела в педагогическата практика.
- Да се създаде процедура и диагностичен инструментариум за изследване нивото на придобитите екологосъобразни знания и умения на учениците с цел - доказване ефективността на предложения модел.
- Да се прецизира съответствието между текст и литературни източници при изясняване теоретичните аспекти на проблема.

Въпроси:

- В какви аспекти могат да се разглеждат иновациите в образованието? Как кореспондират те с екологизацията на учебното съдържание по Технологии и предприемачество?
- Каква е ролята на образователната среда за екологизация на обучението по Технологии и предприемачество?

V. Автореферат и публикации за активност: Авторефератът отразява съдържанието на дисертационния труд.

Приложените три публикации са публикувани в нереферирани издания с научно рецензиране и в редактирани научни томове. Те отразяват интереса на докторантката към иновативните технологии.

VI. Заключение:

Въз основа на направеното дотук изложение, считам, че предложената за рецензиране дисертация не отговаря на научно-методическите изисквания за разработка на този вид научен труд. Считам, че на докторантката ѝ е необходимо време, за да направи корекции и допълнения по отношение на теоретичен базис, методология и статистическа обработка на данните.

Това ми дава основание да дам своята **отрицателна оценка** и да препоръчам на уважаемото Научно жури **да не присъжда** образователна и научна степен „доктор“ на Ирина Бориславова Славова.

Предлагам:

- Въз основа на чл. 11, ал. 3 от ЗРАСРБ, чл. 33, ал. 4 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и чл. 31 от Правилника за развитие на академичния състав на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, дисертационният труд да бъде върнат за преработване. Ако докторантът желае, в срок до една година от датата на връщането се открива нова процедура за защита.

Дата: 25.02.2026 г.

Изготвил рецензията:

(проф. д-р Йорданка Стоянова Пейчева)